

*Мр Дејан Симић,
Агробанка а.д., Београд*

Значај регулисања и примене факторинга код нас

Појам факторинга

Факторинг представља један од најзначајнијих послова везаних за трговинско пословање којим се убрзава наплата потраживања. Најпростије речено факторинг представља откуп потраживања уз дисконт и то превасходно потраживања чија је наплата уговорена за одложени период. Често се терминолошки факторинг дефинише као *оџкуџ факџура уз дисконџ*.

Уговорене стране у факторинг послу су: *факџор*, *клијентџ* (поверилац из основног посла - извозник) и *куџац* (дужник из основног уговора). Уговор о факторингу се закључује између *факџора* и *клијентџа* и њиме се регулише пренос потраживања са клијента на фактора, односно њихова међусобна права и обавезе, а дужник се о томе само обавештава. Поред наплате потраживања факторинг посао може да обухвата и друге врсте услуге као што су: рачуноводствене услуге, припрема документације, авансна плаћања и слично.

Примена факторинга

Примена факторинга је актуелна како у унутрашњем тако и спољнотрговинском пословању. Уколико су уговорне стране из основног посла (поверилац и дужник) из различитих земаља, онда се ради о међународном факторингу - *international factoring*. У почетку примене међународног факторинга за обављање овог посла је била пракса постојања два фактора - фактор у земљи увозника и

фактор у земљи извозника, а код примене права био је присутан двојни и јединствени систем.¹⁾

Као модеран правни посао факторинг је нашао своју примену у САД крајем XIX и почетком XX века са почетком "велике индустријске револуције", где се први пут појавио и међународни факторинг. Он се првенствено испољио у спољнотрговинским пословима Европе и САД. Корисност примене факторинга се огледала у извозним пословима из Европе, када су извозници склапали уговоре са агентима из САД о наплати њихових потраживања. Агенти су углавном радили у своје име а за рачун клијента (комисиони посао). Неки од њих су били "del credere" агенти који су гарантовали и наплату конкретног потраживања од дужника. То су били почетци факторинг посла, који је касније добио карактер *првог факторинга* у коме је агент - фактор откупљивао потраживање и иступао у своје име и свој рачун према дужнику, уз преузимање целокупног ризика наплате конкретног потраживања.

Тренутно се факторинг примењује у око 55 земаља света, односно може се рећи да је присутан на свим континентима. Укупан промет факторинга у 1999. години на светском нивоу је износио 574,727 милиона УСД. По континентима заступљеност факторинга у укупно оствареном промету је: Европа 61%, Северна и Јужна Америка 23%, Азија 14%, Африка 1%, Аустралија 1%²⁾. Где год постоје спољнотрговински послови са одложеним моментом плаћања, факторинг има простор за деловање. У факторинг послу поред националних фактора постоје и интернационалне факторинг компаније и мреже, као што је Factors Chain International, International Factoring Group и Eurofactoring. Factors Chain International је основан 1968. године, има мрежу од 150 независних факторинг компанија и послује у преко 50 земаља. Ради се о највећој факторинг мрежи са учешћем од преко 50% на тржишту међународног факторинга.³⁾ Најављено је спајање две велике факторинг мреже Factors Chain International и International Factoring Group које би требало да се обави у периоду између октобра 2002. и маја 2003.

У Европи се факторинг поготово афирмисао у Великој Британији и Италији, а у складу са износом спољнотрговинске размене може се рећи да поготово има значајну примену и у Холандији и скандинавским земљама.⁴⁾ У европским земљама у транзицији се са појавом страних инвеститора и повећаног извоза створила потреба за факторингом у извозним пословима - извозни факторинг.⁵⁾

1. Више видети: Freddy Salinger, "Factoring Law and Practice", Sweet & Maxwell, London 1995., поглавље 6.
2. Укупни промет факторинга у свету бележи стални раст тако да је промет факторинга од 1994. до 1999. био следећи у милионима УСД: 1994. - 274,586; 1995. - 296,139; 1996. - 359,081; 1997. - 488,619; 1998. - 529,575; 1999. - 574,727. Извор: Извештај: Factor Chanse International.
3. Birgite Bjorn, "Factoring - A comparative Analysis", Jurist - og Okonomforbundet Forlag, Copenhagen 1995., страна 22. и Извештај: Factors Chain International.
4. У 1999. години обрт факторинга у Европским земљама (првих пет по промету) је у милионима УСД износио: Велика Британија 103,51; Италија 88,26; Француска 53,26; Холандија 20,56, СР Немачка 20,04. Извор: Извештај Factor Chanse International.

Ове земље су учиниле значајан напредак у доношењу регулативе која се односи на факторинг и омогућиле примену овог посла који је утицао на убрзање наплате извозних потраживања односно девизног платног промета.

Такође, значајну примену факторинг је нашао и у Азијским земљама и то превасходно у пословима њихове трговинске размене са САД и Европом. У овим земљама се у последњих 10 до 15 година производе пре свега велике количине техничке робе и робе широке потрошње које се извозе на светско тржиште.⁶⁾

Ограничења за примену факторинга у појединим земљама се углавном везује за: низак ниво спољнотрговинске размене, ризик преузимања и наплате потраживања и неадекватну правну регулативу.

Значај факторинга

Факторинг има вишеструки интерес за свог корисника - продавца потраживања. То се поготово манифестује у спољнотрговинском пословању и то у извозним пословима. У спољнотрговинским пословима са одложеним роковима наплате поверилац своје потраживање наплаћује по истеку уговореног рока и то најчешће уз употребу документарног акредитива. Свакако да повериоцу одговара да дође до средстава у што је могуће краћем року и уз што мање трошкове. Услов сигурности спровођења овакве наплате је такође веома битан.

Факторинг је поготово интересантан за мала предузећа која нису у ситуацији да до момента доспећа средстава користе повољне кредите код банака. Код нас је присутна ситуација да су извозници због потреба очувања ликвидности суочени са задуживањем код банака по високим каматама и неповољним условима или аранжманском терминском продајом девизног прилива.

Најбитније карактеристике факторинга које доприносе оправданости његове примене се огледају у следећем:

1. Убрзава се наплата потраживања, што се постиже преузимањем потраживања пре рока доспелости од стране фактора и промпртној исплати према повериоцу, чиме поверилац долази до потребних новчаних средстава које би иначе наплатио тек по истеку одређеног рока.

2. Омогућује се тачна пројекција новчаног тока (*cash flow*) повериоца, јер поверилац уз примену факторинга може поуздано да зна када ће му бити дозначена (стављена на располагање) новчана средства, те му се омогућује да направи тачну пројекције прилива и одлива средстава, што представља значајну олакшицу за пословање корисника факторинг услуге и управљање средствима.

5. У 1999. години обрт факторинга у европским земљама транзиције (првих пет по промету) је у милионима УСД износио: Чешка Република 782; Естонија 471; Словачка 160; Мађарска 144; Румунија 37. Извор: Извештај Factor Chanse International.

6. У 1999. години обрт факторинга у Азији (првих пет по промету) је у милионима УСД износио: Јапан 55,513; Јужна Кореја 15,165; Тајван 2,096; Сингапур 1,976; Хонг Конг 1,805. Извор: Извештај: Factor Chanse International.

3. Постиге се већи обрт средстава корисника факторинг услуге, односно омогућује му се да средства корити у краћем року, и да их пре него што би то иначе било могуће стави у функцију и усмери у нови циклус делатности којом се бави.

4. Избегава се потреба за употребу акредитива чиме се смањују трошкови наплате. Применом факторинга престаје потреба за плаћање акредитивом, односно са извршењем плаћања од стране фактора врши се и преузимање потраживања, а плаћање се може извршити на различите начине. Један од најубичајенијих начина плаћања је и банкарска дознака којом се знатно појефтиније поступак плаћања у односу на трошкове акредитива.

5. Постиге се сигурност наплате потраживања, што се поготово манифестује у правом факторингу који се најчешће примењује у спољнотрговинским пословима, односно када фактор у потпуности преноси на себе потраживање а самим тим и ризик наплате потраживања (*del credere* правни посао).

6. Кредитна подршка према повериоцу, јер фактор кориснику омогућује врсту кредитне подршке пошто корисник факторинга добија новац пре доспећа потраживања. Он за ту услуга плаћа накнаду у којој свакако један део представља и камата на износ до доспећа потраживања.

7. Девизна ликвидност повериоца и земље, која се обезбеђује кроз убрзање и сигурност наплате девизних прилива код извозног факторинга што је од изузетног значаја не само за повериоца него и за земљу у целини. Сваки девизни прилив на рачуну домаћег правног субјекта односно његове банке представља део укупних девизних средстава земље.

Регулатива међународног факторинга

Неуједначена регулатива по земљама је једна од значајних сметњи за реализацију факторинга у спољнотрговинским пословима. Раст међународног факторинга је био ометан у случајевима конфликта права где фактор, клијент и дужник нису сви под истом јурисдикцијом.

Са развојем међународног факторинга, уследила је потреба за његовом међународно правном унификацијом. На том пољу је од изузетног значаја допринос Међународног института за унификацију трговинског права (UNDRUIT) са седиштем у Риму, који се бави хармонизацијом прописа у области пословног права. Такође, од значаја су напори Комисије Уједињених нација за трговачко право (UNCITRAL) на изради нове конвенције која ће се односити на пренос међународних потраживања.

UNDRUIT је почео још 1974. припреме на унификацији ове материје. На сачињавању јединствене конвенције су радили истакнути академски стручњаци као и практичари из ове области, што је било праћено и подржано од стране факторинг удружења из разних крајева света. Након “вишегодишњих” усаглашавања, трговински представници преко 50 земаља усвојили су Конвенцију о

међународном факторингу на Дипломатској конференцији која се одржала 1988. године у Отави.

Конвенција има четири поглавља⁷⁾ и 23 члана. По Конвенцији уговор о факторингу је уговор закључен између једне стране - снабдевача (поверилац - клијент) и друге стране - фактора на основу којег:

а) снабдевач може или ће пренети на фактора потраживања настала из уговора о продаји добара закључених између снабдевача и његових купаца (дужника) сем оних који за свој предмет имају продају добара за личну, породичну или употребу у домаћинству.

б) фактор мора извршити најмање две од следећих обавеза:

- финансирање снабдевача, укључујући и зајмове и авансна плаћања;
- вођење књига (рачуна) који се односе на потраживања;
- наплата потраживања;
- заштита од дужника у случају неплаћања.

ц) дужник мора бити обавештен о преносу потраживања.⁸⁾ За обавештење дужника о извршеном преносу потраживања је обавезна писмена форма.

Конвенција се примењује увек када су пренета потраживања уговором о факторингу настала на основу основног уговора између повериоца и дужника чија су седишта у различитим државама (међународни факторинг). За обавезну примену Конвенције је потребно да су земље купца и продавца потписнице Конвенције, односно да за основни уговор о факторингу важи закон неке од земаља потписница. Искључење одредби Конвенције се може предвидети или у основном уговору (уговор између купца и продавца) или у самом уговору о факторингу, а оно може бити само у целости.⁹⁾

Потраживања која се преносе са повериоца из основног посла на фактора могу бити постојећа и будућа, која су одредива у моменту закључења уговора. Пренос потраживања са клијента (повериоца из основног посла и преносиоца потраживања) на фактора је извршено упркос договора између повериоца и дужника из основног посла којим се забрањује такав пренос. Међутим, такав пренос неће имати последицу по дужника уколико у време закључења уговора о продаји добара, има седиште у земљи потписнице Конвенције која је дала изјаву да конкретан пренос неће имати ефекат по дужника уколико је у време закључења његово седиште у тој земљи.¹⁰⁾

Уговором о факторингу се могу на фактора пренети сва клијентова права из основног уговора о продаји, а дужник (купац) је у обавези да плати фактору, осим

7. Конвенција се састоји од следећих поглавља:

- I Област примене и опште одредбе
- II Права и обавезе уговорних страна
- III Накнадни преноси
- IV Завршне одредбе

8. UNDROIT Конвенција о међународном факторингу, поглавље I, тачка 1. став 2.

9. UNDROIT Конвенција о међународном факторингу, члан 3.

10. UNDROIT Конвенција о међународном факторингу, члан 6. и 18.

уколико дужнику није познато да друго лице има јаче право на наплату. Против фактора дужник може употребити сва правна средства која је могао поднети према повериоцу из основног посла, као и изјавити свако право на пребијање потраживања које постоји према повериоцу, а која су на располагању дужнику у време када је писмено обавештен о преносу потраживања са повериоца на фактора.¹¹⁾

Дужник ће имати право да надокнади своје потраживање које је платио фактору уколико фактор није испунио обавезу да изврши плаћања према снабдевачу за дата потраживања, као и уколико је фактор извршио плаћања у време када је знао да снабдевач није извршио или је непотпуно или касно извршио своје обавезе у вези добара на које се плаћање дужника односи.¹²⁾

Фактор може вршити накнадне преносе на другог преузимаоца потраживања, односно фактора и у тим случајевима се за предметно потраживање примењују напред наведена правила, осим за преносе који су забрањени одредбама уговора о факторингу.¹³⁾

Правна регулатива код нас

Што се тиче наше регулативе може се рећи да постоји правна празнина у случају факторинга. Чињеница је да је факторинг по правној природи најближи уговору о цесији који је регулисан Законом о облигационим односима¹⁴⁾. Међутим због специфичности овог посла и комплексности која се огледа у томе да факторинг у себи садржи и елементе других уговора (елементи уговора о: налогу, кредиту, посредништву, комисиону, јемству), као и да се код нас његова примена поготово може наћи у извозним пословима сматрамо да њега треба посебно регулисати.

Једина одредба која доста сужено и нејасно указује на могућност обављања факторинга, је садржана у Закону о банкама и другим финансијским организацијама. Овим Законом је предвиђено да се банке могу бавити и послом куповине и наплате потраживања, а да је банка дужна да ове послове обавља под условима и на начин прописан савезним законом¹⁵⁾. Међутим, ни једним позитивним прописом није ближе регулисано питање факторинга и његовог функционисања.

По ранијој законској регулативи факторинг је био предвиђен у претходном Закону о девизном пословању, и те одредбе су са доношењем тренутно важећег Закона о девизном пословању¹⁶⁾ изостављене. Ранијом законском регулативом

11. UNDRUIT Конвенција о међународном факторингу, члан 9.

12. UNDRUIT Конвенција о међународном факторингу, члан 10.

13. UNDRUIT Конвенција о међународном факторингу, члан 11. и 12.

14. Закон о облигационим односима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 57/89 и "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93), од 436. до 445. члана.

15. Законом о банкама и другим финансијским организацијама (Сл. лист СРЈ, бр. 32/93, 24/94, 5/95, 61/95, 28/96, 44/99).

је било предвиђено да предузећа и друга правна лица и овлашћене банке могу на домаћим и на страним финансијским тржиштима куповати и продавати потраживања по основу свих врста послова са иностранством. Предузећа и овлашћене банке су ове послове могли да обављају у своје име и за свој рачун, а овлашћене банке и у своје име а за туђ рачун и у туђе име и за туђ рачун. Ближе регулације ових послова је било у надлежности Савезне владе (Савезног извршног већа), а прописивање и начин вођења евиденције у надлежности Народна банка Југославије.

Доношењем важећег Закона о девизном пословању и његовим ступањем на снагу, престале су да важе напред наведене одредбе, а није донета никаква законска или под законска регулатива која се односи на факторинг.

Такво стање резултира да када се у пракси жели спровести факторинг појављују одређене нејасноће и ограничења. Она се манифестују у тумачењу да ли се уопште може извршити пренос конкретног потраживања у извозном послу на фактора и омогући фактору наплата провизије умањењем девизног прилива.

Да би се омогућило обављање факторинга и исти афирмисао као посао очигледно је да треба донети нову регулативу, односно изменити или допунити постојећу. При том се треба придржавати упоредних правних решења, односно прилагодити је конвенцији UNDRUIT-а и новим предлозима решења конвенције UNCITRAL-а. То треба да буду основни извори на које би се ослонила нова законска и подзаконска решења.

Готово је несхватљиво да у постојећем Закону о спољнотрговинском пословању и Закону о девизном пословању нема одредби које се односе на ову врсту посла. Такође, велики део ингеренција који се односи на платни промет са иностранством је у надлежности Народне банке Југославије. У одлукама ове институције којима се ближе регулише платни промет са иностранством такође нема ближих одредби које се односе на факторинг. Чак се тумачењем појединих одредби стиче утисак да је потпуно сужен простор за примену факторинга, због обавезе извозника да прилив оствари у износу из основног уговора, односно онемогућује се наплата провизије фактора из девизног прилива.

Вероватно да постоје одређене правне конструкције које би омогућиле да се посао факторинга и оствари, али морамо бити суочени са чињеницом да озбиљне институције које се баве овим послом траже јасне услове и законско покриће за наступ на нашем тржишту. Због тога се мора пронаћи модел да се факторинг регулише код нас, а да ли ће то бити кроз измене и допуне постојећих или нових закона којим се регулише спољнотрговинско пословање и девизни платни промет, или доношењем посебне регулативе остаје на одлуци законодавца и надлежних институција.

16. Закон о девизном пословању ("Сл. лист СРЈ", бр. 12/95, 28/96, 29/97, 35/97, 16/99, 44/99, 74/99 и 73/00).

Закључак

Може се закључити да код нас тренутно још увек не постоји адекватна регулатива за спровођење факторинга. Тиме је створено фактичко стање да факторинг још увек није заживео на нашим просторима, јер иностране банке и специјализоване факторинг компаније које се баве овим послом желе јасну регулативу за наступ на нашем тржишту.

За примену факторинга у извозним пословима код нас постоје објективни услови који се генерално огледају у потреби и извозника и земље да се убрза наплата потраживања из иностранства и убрзају девизни приливи. За извозника би то било велико растеређење јер су тренутно они суочени са високим каматама на домаћем тржишту за средства која користе до доспећа њихових потраживања. Применом факторинга створили би се услови да извозници: смање трошкове и елиминишу ризике који се односе на наплату својих потраживања, побољшају своју ликвидност, створе основу за реалну пројекцију новчаног тока и управљање својим средствима, побољшају своју продају на иностраном тржишту и убрзају коефицијент обрта капитала. Свакако да је и у интересу државе да се убрза наплата девизних прилива и направи њихова извеснија пројекција јер то утиче на ниво девизних резерви које су битан инструмент за спровођење монетарне политике.

Због свега напред наведеног је потребно донети адекватну регулативу, односно допунити и изменити постојећу како би факторинг као посао заживео на нашем простору и дао адекватне резултате.

Литература:

- Peter M. Biscoe, "Law and Practice of Credit Factoring", Butter Worths, London 1975,
- Freddy Salinger, "Factoring Law and Practice", Sweet & Maxwell, London 1995.
- Birgite Bjorn, "Factoring - A comparative Analysis", Jurist - og Okonomforbundet Forlag, Copenhagen 1995.
- Forman, Martin & John Gilbert, "Factoring and Finance", Heneimann, London 1976.
- Ebbe Suenson. "International Factoring", Forhandligerne ved Det 30. Nordiske Juristmotet, Del I and II, 1984.
- Freddy Salinger, "Factoring and the Lending Banker", Tolley's 1986.
- Lolis N. B., "International Banking Law", World Peace, 1984.
- Elinger & Lomnicka: "Modern Banking Law", Clarendon Press, Oxford 1994.
- Др Вилим Гонеч, "Уговор о факторингу", школска књига, Загреб 1988.
- UNDRUIT Конвенција о међународном факторингу
- UNCITRAL Нацрт Конвенције о преносу међународних потраживања